

Sluikstoken in de Lage Landen

Peter Zwaal

In april 1990 publiceerden Paul Spapens en Piet Horsten een journalistieke geschiedenis over clandestiene alcoholstokerijen in Nederland onder de titel *Tappen uit een geheim vaatje*. Kort na het verschijnen van dat boek werd in een varkensmesterij in het Brabantse Haaren door de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD) een clandestiene alcoholstokerij opgerold met een productiecapaciteit van enkele duizenden liters zuivere alcohol per week. Achteraf gezien bleek de in Haaren ontdekte stokerij de laatste in zijn soort. Nadien zijn in Nederland geen illegale stokerijen meer ontdekt van vergelijkbare omvang. Het boek van Spapens en Horsten verscheen dus op het moment dat het tijdperk van grootschalige clandestiene alcoholproductie zo goed als was afgesloten. Toch is er tweeëntwintig jaar na dato wederom een boek verschenen over dit onderwerp en besteden ook verschillende musea aandacht aan clandestiene alcoholproductie, alcoholsmokkel en de opsporing en bestrijding daarvan. Het

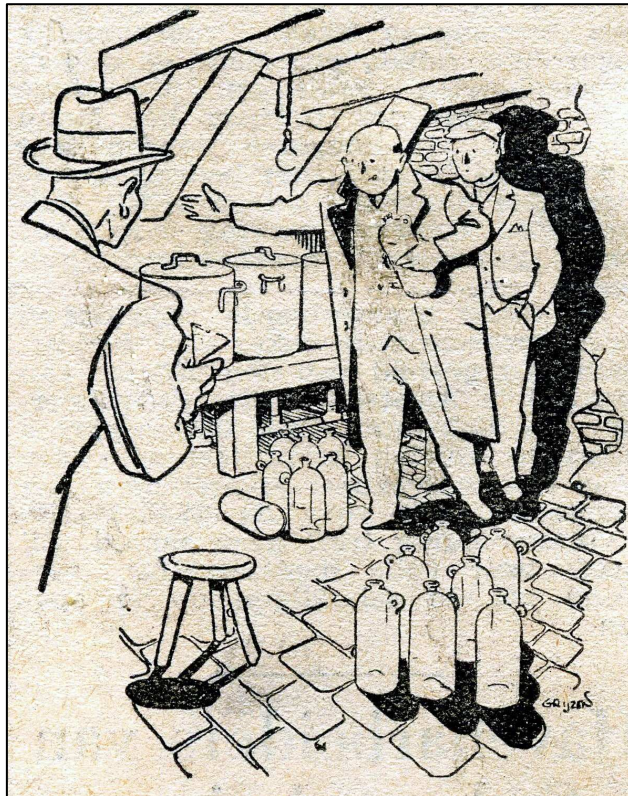

Belasting & Douane Museum te Rotterdam heropende in juni van dit jaar zijn deuren met de wisseltentoonstelling *Opgestookt* en het Nationaal Jenevermuseum te Schiedam biedt thans een tentoonstelling aan onder de titel *Tersluiks*. Laatstgenoemde tentoonstelling gaat in 2013 en 2014 ook nog op reis langs enkele andere musea in Vlaanderen (Nationaal Jenevermuseum Hasselt, Nationaal Museum van Douane en Accijnzen Antwerpen) en Nederland (Elsmuseum Beek, Likeur & Fris Museum Hilvarenbeek).

In 1941 publiceerde het geïllustreerde tijdschrift *Het Leven* een reportage over clandestiene stokerijen. Voor deze reportage werd een aantal foto's geënceneerd. Dat iemand in een stokerij met hoogst ontvlambare alcohol een pijpje rookt is niet erg realistisch! Collectie Spaarnestad Photo, Nationaal Archief.

Om maar onmiddellijk met de meest voor de hand liggende vraag te beginnen: voegen de nieuwe publicatie en tentoonstellingen iets toe aan onze kennis over clandestiene stookpraktijken en alcoholsmokkel? Het antwoord op die vraag is ja. Door de komst van allerlei digitale krantenbanken is informatie boven water gekomen waarover Spapens en Horsten in 1990 nog niet konden beschikken en waarvan ook de door hen geïnterviewde clandestiene stokers en douanebeambten kennelijk geen weet hadden. Zo valt in *Tappen uit een geheim vaatje* nog te lezen dat de opkomst van clandestiene stokerijen min of meer het gevolg was van de in 1929 losgebarsten economische crisis en dat er voor de Tweede Wereldoorlog nooit dodelijke slachtoffers zijn gevallen door de consumptie van clandestien vervaardigde, giftige methylalcohol. Nieuw onderzoek maakt echter duidelijk dat een verdubbeling van het accijnstarief op alcohol reeds in januari 1921 de omstandigheden heeft geschapen waaronder illegale stookpraktijken in Nederland konden gedijen. Voorts blijkt dat

er in de jaren dertig wel degelijk mensen zijn omgekomen door het drinken van methylalcohol ('houtgeest'). In oktober 1936 overleden in het Zuid-Limburgse Spekholzerheide (gemeente Kerkrade) een caféhouder en twee van zijn klanten na het drinken van enkele borrels. De borreltjes die de betreffende caféhouder zichzelf en zijn klanten had ingeschonken waren *Verschnitt*, oftewel een mengsel van veraccijnsd gedistilleerd met clandestien gestookte methylalcohol. Vergelijkbare rampen met dodelijke afloop deden zich verder voor in Apeldoorn (september 1943), Goirle (oktober 1943), Enschede (juni 1945) en Amsterdam (september 1945). Veel bekender dan deze Nederlandse methyllaffaires was het Belgische gifschandaal dat in september 1958 aan tenminste acht personen het leven kostte. Deze laatste

affaire leidde in België tot een intensivering van de opsporing en vervolging van 'sluikstokers'. Dat methyllaffaires zich in de Lage Landen niet veel vaker hebben voorgedaan komt omdat clandestiene stokers eigenlijk altijd een uitgesproken voorkeur hebben gehad voor kristalsuiker als belangrijkste grondstof. Bij het vergisten van een suikerbeslag wordt, anders dan bij de vergisting van een beslag waarin rogge-, tarwe- of maïsmeel is verwerkt, nauwelijks of geen methylalcohol gevormd.

Een journalist van *Het Parool* deed op 23 november 1946 verslag van zijn bezoek aan een clandestiene stokerij in Amsterdam. De journalist zou naar eigen zeggen op straat zijn aangesproken door een man die hem een partijtje zelfgestookte jenever aanbood. Bij het verslag werd deze tekening afgedrukt. Als verslag en tekening waarheidsgetrouw zijn, werd de clandestiene jenever gebotteld in stenen kruiken. Illustratie Wijnand Grijzen.

In *Tappen uit een geheim vaatje* (1990) boden Spapens en Horsten slechts een tentatieve verklaring voor het verdwijnen van de sluikstookpraktijken. Zwaardere straffen, betere opsporingstechnieken en toenemende afzetproblemen werden destijds genoemd als mogelijke redenen voor het verdwijnen van de geheimstokerijen. De makers van de tentoonstelling *Tersluiks* zijn veel duidelijker op dit punt. Het zijn bovenal afzetproblemen geweest die de geheimstokerijen de das hebben omgedaan. In België leidde het intrekken van de beruchte *Wet Vandervelde* per 1 januari 1985 tot een sterk verminderde vraag naar clandestiene alcohol. Krachtens deze uit 1919 daterende wet was het caféhouders verboden dranken te schenken met een alcoholgehalte van 22% of meer. Veel caféhouders hielden zich hier echter niet aan en schonken 'onder de toog' toch sterkere dranken die betrokken werden uit het clandestiene circuit. In Nederland vonden de clandestien vervaardigde alcoholhoudende dranken vooral afzet in de zogenaamde witte slijterijen, die na de invoering van de nieuwe *Drank- en horecawet* (januari 1967) als paddestoelen uit de grond waren geschoten. In de jaren tachtig verdwenen veel van deze witte slijterijen weer doordat landelijke slijterijketens gingen prijsstunten met gerenommeerde merkartikelen (jenever en vieux). Consumenten verloren hierdoor hun belangstelling voor de merkloze artikelen van de witte slijterijen. Zowel in België (intrekken van de *Wet Vandervelde*) als Nederland (verdwijnen witte slijterijen) was dus sprake van vraaguitval. Die vraaguitval heeft er waarschijnlijk mede toe geleid dat de organisatoren van de clandestiene stokerijen zich gingen oriënteren op illegale activiteiten met

een wat zekerder toekomstperspectief. Bekend is dat verschillende sluikstokers in deze jaren hun stiel hebben verlegd naar de productie van chemische drugs (amfetamine en MDMA).

Links: In september 1980 werden grote hoeveelheden onveraccijnse alcohol aangetroffen in B.V. Wijnhandel en Likeurstokerij v/h Firma A. Nieboer Anno 1887 in Nieuwe Pekela. Dit bedrijf produceerde onder ander jenever en vieux onder de merknaam Van Zanten. De naheffing van de fiscus was zo hoog dat het bedrijf in 1981 failliet ging. Collectie Likeur & Fris Museum.

Rechts: Clandestiene alcoholstokerijen werden vaak ondergebracht op boerenbedrijven omdat de vieze geurtjes die hier plegen te hangen de weë gist- en alcohol dampen kunnen verbloemen. Om nagenoeg zuivere alcohol te verkrijgen zijn hoge rectificeerkolommen nodig. Deze kolommen pasten vaak alleen maar in een boerenschuur als ze gedeeltelijk werden ingegraven. In het Likeur & Fris Museum (Hilvarenbeek) staat een rectificeerkolom die afkomstig is van een illegale stokerij die in 1986 ontdekt is op het eiland Texel. Foto Jos Droog.

Wat de makers van de tentoonstelling *Tersluiks* tenslotte nog duidelijk maken is dat sinds het verdwijnen van de grootschalige clandestiene stookpraktijken er allesbehalve een einde is gekomen aan de fraude met alcohol. Zowel via de havens van Rotterdam en Antwerpen als via de Oost-Europese buitengrenzen bereiken nog steeds grote partijen onveraccijnse alcohol onze Lage Landen. Opvallend vaak gaat het daarbij tevens om vervalst gedistilleerd, oftewel goedkope ethylalcohol uit landbouwproducten die zodanig met essences op smaak is gebracht dat het product in kwestie met enige verbeelding kan doorgaan voor whisky, cognac, wodka of rum. In deze *counterfeit spirits trade* gaan in de Europese Unie jaarlijks vele tientallen, zo niet honderden miljoenen euro's om. De niet verbazingwekkende eindconclusie moet dan ook luiden dat zolang overheden sterke dranken blijven belasten met hoge accijnzen, de prikkel tot ontduiking van die accijnzen in stand blijft.

Tersluiks : alcoholsmokkel en sluikstokerij in de Lage Landen, Nationaal Jenevermuseum Schiedam (Lange Haven 74-76, Schiedam), 15 september 2012 t/m 27 januari 2013. De gelijknamige publicatie met artikelen van Eric Van Schoonenberghe, Paul Spapens, Peter Zwaal en Michaël Van Giel is verschenen bij de Vlaamse uitgeverij Snoeck (Heule, 112 pagina's) en kost € 24.

Opgestoekt, Belasting & Douane Museum (Parklaan 14-16, Rotterdam), 12 juni t/m 30 november 2012.